

**JÖNKÖPINGS
KOMMUN**

Tillsyn av bekämpningsmedel hos fruktodlare i Jönköpings kommun

Sammanfattning

Varje år påvisas rester av bekämpningsmedel i ytvatten och ibland grundvatten, både i Sverige och i övriga delar av Europa. Risker för att oavsiktlig spridning av bekämpningsmedel sker till mark, luft och vatten kan minimeras genom väl genomtänkta rutiner för hantering av bekämpningsmedel. Miljökontoret har ett tillsynsansvar över bekämpningsmedel i Jönköpings kommun. Bekämpningsmedel förekommer inom bl.a. fruktodlingar och tidigare har aldrig tillsyn bedrivits mot denna typ av bransch och av den anledningen har detta tillsynsprojekt genomförts.

Under sommaren 2010 har miljökontoret bedrivit tillsyn på 11 verksamheter i kommunen. Brister gällande bl.a. förvaring av bekämpningsmedel, påfyllnadsplats samt användning av bekämpningsmedel trots att vissa villkor inte uppfylls, har uppmärksammats vid besöken. Bristerna har uppmärksammats för verksamhetsutövarna muntligen samt i en inspektionsrapport. Verksamheterna har därefter meddelat miljökontoret vilka åtgärder som vidtagits. Fortsättningsvis kommer kontinuerlig tillsyn bedrivas mot denna bransch och i samband med nästa tillsynsbesök kommer uppföljning av vidtagna åtgärder att ske.

Projektet har förhoppningsvis inneburit att verksamhetsutövarna har fått en ökad kännedom om miljöriskerna vid hantering av bekämpningsmedel samt bättre kunskap om gällande lagstiftning. Miljökontoret har fått en ökad kunskap om branschens omfattning och vilka miljörisker som förekommer. Detta underlättar för miljökontorets kommande tillsynsplanering.

Innehållsförteckning

Bakgrund	1
Metod	1
Resultat	2
Förvaring av bekämpningsmedel.....	2
Godkända bekämpningsmedel	2
Säkerhetsdatablad.....	3
Skyddsavstånd	3
Dokumentering vid spridning av bekämpningsmedel	5
Påfyllnadsplats	5
Farligt avfall	6
Diskussion och slutsats	7

Bakgrund

Varje år påvisas rester av bekämpningsmedel i ytvatten och ibland grundvatten, både i Sverige och i övriga delar av Europa. Under 1999-2000 genomförde *Svenska Vatten- och Avloppsverksföreningen* (heter idag *Svenskt Vatten*) en undersökning som konstaterade att det förekom bekämpningsmedel i ungefär 80 vattentäkter i Sverige. I nästan hälften av dessa har gränsvärdet på 0,1 mikrogram per liter (otjänligt) någon gång överskridits. Dessa uppgifter bygger på en undersökning där hälften av landets 2100 kommunala vattenverk deltog. (Källa: *Svenskt Vatten*)

Risken för att oavsiktlig spridning av bekämpningsmedel sker till mark, luft och vatten kan minimeras genom väl genomtänkta rutiner för hantering av bekämpningsmedel. Av *Statens naturvårdsverks föreskrifter (SNFS 1997:2) om spridning av kemiska bekämpningsmedel* framgår vilka regler som gäller för hantering av bekämpningsmedel. Miljökontoret har ett tillsynsansvar över bekämpningsmedel i Jönköpings kommun och i detta ansvar ingår kontroll av lagstiftningens efterlevnad.

Bekämpningsmedel förekommer inom bl.a. fruktodlingar och tidigare har aldrig tillsyn bedrivits mot denna typ av bransch och av den anledningen har detta tillsynsprojekt genomförts. I projektet har miljökontoret bedrivit tillsyn på elva fruktodlare i Jönköpings kommun, under sommaren 2010. Åtta av dessa verksamheter bedriver i huvudsak odling och försäljning av äpplen. Övriga tre verksamheter bedrivs som plantskolor, med odling och försäljning av bl.a. äppelträd.

Metod

Länsstyrelsen har bidragit med uppgifter om aktuella fruktodlare i Jönköpings kommun. Även *Gula Sidorna* har varit till hjälp vid inventeringsarbetet. Skriftlig information skickades ut till samtliga verksamheter som var tilltänkta att ingå i tillsynsprojektet. Av denna information framgick att miljökontoret har tillsynsansvar över bl.a. hantering av bekämpningsmedel och att ett tillsynsprojekt mot just detta kommer att bedrivas. Av informationen gick det även att utläsa vad som skulle granskas vid tillsynsbesöket samt att miljökontoret framöver kommer att kontakta verksamheten per telefon och avtala en tid för ett tillsynsbesök. Miljökontoret har därefter kontaktat samtliga verksamheter och bokat in en tid för ett tillsynsbesök.

Vid varje tillsynsbesök utgick miljökontoret från en specifik checklista. Miljökontoret har även i samband med besöken informerat om gällande lagstiftning. I slutet av besöken gjordes en muntlig sammanfattning av eventuella brister. Miljökontoret skickade även en skriftlig inspektionsrapport till samtliga verksamheter där eventuella brister framgick och i vissa fall begärdes specifika handlingar in för noggrannare granskning, exempelvis sprutjournal eller en skriftlig förteckning över samtliga bekämpningsmedel. Av rapporten framgick även att miljökontoret önskade en skriftlig redogörelse för planerade eller vidtagna åtgärder gällande de brister som uppmärksammades i rapporten. Uppföljning av genomförda åtgärder kommer att ske vid nästa ordinarie tillsynsbesök.

Samtliga verksamheter har fått info-foldern *Användning av bekämpningsmedel* som är framtagen av miljökontoret i Jönköpings kommun. Av den foldern framgår allmänna regler och råd för användning av bekämpningsmedel.

Resultat

Förvaring av bekämpningsmedel

Gällande regler

Bekämpningsmedel ska förvaras i ett låst utrymme. Förvaring ska ske så att eventuellt spill och läckage inte kan nå mark och vatten. Detta kan exempelvis innebära att bekämpningsmedel förvaras i ett låsbart utrymme som har betonggolv med förhöjd tröskel vilket medför att spridning ej kan ske till andra utrymmen. Utrymmet får inte ha något golvavlopp. I anslutning till hanteringen av bekämpningsmedel bör det även finnas tillgång till absorberande medel t.ex. sågspån för uppsamling av eventuellt spill.

Erfarenheter från tillsynsbesök

Vid några tillsynsbesök har miljökontoret konstaterat brister gällande förvaring av bekämpningsmedel. Exempelvis har det konstaterats att bekämpningsmedel ej förvarats invallade vilket innebär en risk för spridning av eventuellt spill eller läckage. I två fall har det konstaterats att förvaring av bekämpningsmedel har skett utan tillräcklig invallning i anslutning till ett golvavlopp. I de flesta fall framkom att verksamheten hade tillgång till någon form av absorbent.

Godkända bekämpningsmedel

Gällande regler

Ett bekämpningsmedel måste vara godkänt av Kemikalieinspektionen för att få användas i Sverige. I Kemikalieinspektionens bekämpningsmedelsregister (<http://apps.kemi.se/bkmregoff/default.cfm>) finns aktuella uppgifter om godkända bekämpningsmedel, tidigare godkända bekämpningsmedel, användningsvillkor m.m. Bekämpningsmedel delas in i nedanstående behörighetsklasser:

- Klass 3: får användas av alla.
- Klass 2: minst 18 år och genomgå sprutförarkurs minst vart femte år (arrangeras av länsstyrelsen).
- Klass 1: förutom klass 2-kraven krävs tillstånd från länsstyrelsen.

Erfarenheter från tillsynsbesök

Granskning av bekämpningsmedel har skett i samband med att miljökontoret har begärt in skriftliga förteckningar över verksamheternas bekämpningsmedel. Vid vissa tillsynsbesök har även miljökontoret noterat uppgifter om preparat som sett äldre ut samt okända preparat, och efter inspektionen har dessa granskats i bekämpningsmedelsregistret.

I ett par fall påträffades bekämpningsmedel som numer inte är godkända. Miljökontoret anser att det inte finns något skäl till att inneha preparat som inte får användas. För att säkerställa att dessa preparat inte medvetet eller omedvetet (exempelvis genom att man tar fel på preparat) används har miljökontoret meddelat verksamhetsutövarna att dessa ska transporteras till mottagningsstation för farligt avfall i enlighet med gällande regler för transport av farligt avfall.

I fyra fall noterades det att preparat som kräver vindavdriftsreducerande utrustning används inom verksamheten. Detta trots att samtliga av dessa verksamheter saknar vindavdriftsreducerande utrustning. I dessa fall meddelades verksamheterna att preparaten ej får användas om inte föreskrivna användningsvillkor uppfylls. Miljökontoret kan dock inte förbjuda verksamheterna att inneha dessa preparat. I två fall har det framgått att verksamhetsutövarna haft för avsikt att införskaffa vindavdriftsreducerande utrustning för att kunna använda dessa preparat.

I ett fall påträffades ett preparat som enligt användningsvillkoren fick användas till en viss typ av bekämpning, men det framgick inte att preparatet var tillämpligt på fruktodlingar och får därav ej användas i denna typ av verksamhet. Verksamhetsutövaren hävdade i detta fall att preparatet hade inhandlats från en återförsäljare som hade uppgett att det fick användas i fruktodlingar.

Säkerhetsdatablad

Gällande regler

Säkerhetsdatablad ska finnas för samtliga bekämpningsmedel som används inom verksamheten. Reglerna om säkerhetsdatablad finns i *Europaparlamentets och rådets förordning (EG) nr 1907/2006 (Reach)*. Av säkerhetsdatabladet ska 16 obligatoriska avsnitt ingå, bl.a. följande: farliga egenskaper, åtgärder vid första hjälpen, åtgärder vid oavsiktliga utsläpp, hantering och lagring, avfallshantering och toxikologisk information.

Av 2 kap. 2 § miljöbalken framgår att alla som bedriver en verksamhet ska skaffa sig den kunskap som behövs med hänsyn till verksamhetens för att skydda människors hälsa och miljön mot skada eller olägenhet. En förutsättning för att få kunskap och kännedom om de bekämpningsmedel som används inom verksamheten är att det finns säkerhetsdatablad.

Erfarenheter från tillsynsbesök

I vissa fall har miljökontoret uppmärksammat att det saknas säkerhetsdatablad. Vid samtliga inspektioner har miljökontoret informerat om att säkerhetsdatablad ska finnas för samtliga preparat. Det förekommer att säkerhetsdatablad finns på förpackningarna av bekämpningsmedel, men man kan inte utgå ifrån att så alltid är fallet. Om säkerhetsdatablad inte finns med vid leverans bör verksamheten begära sådana från återförsäljaren. Lämpligen samlas samtliga säkerhetsdatablad i en pärm så att dessa finns lätt tillgängliga om exempelvis ett tillbud skulle ske.

Skyddsavstånd

Gällande regler för markanpassat skyddsavstånd

Vid spridning av bekämpningsmedel måste skyddsavstånd vidtas mot både marktransport samt vindavdrift, vilket framgår av Naturvårdsverkets föreskrifter.

Vid spridning ska följande markanpassade skyddsavstånd tillämpas:

- minst 1 meter till diken och dräneringsbrunnar,
- minst 6 meter till sjöar och vattendrag,
- minst 12 meter till dricksvattenbrunn

Större avstånd behöver vidtas om exempelvis marken lutar, om jorden är lättgenomsläpplig eller om man använder preparat som är fiskgiftiga. Detta skyddsavstånd ska alltid hållas och går att planera i förväg, till skillnad från det vindanpassade skyddsavståndet som varierar beroende av bl.a. vindhastighet, trädens bladsättning, dosstorlek och eventuell avdriftsreducerande teknik.

Gällande regler för vindanpassat skyddsavstånd

Om spridning av bekämpningsmedel exempelvis ska ske i anslutning till ett vattendrag som det blåser mot så måste man bestämma ett vindanpassat skyddsavstånd mot vattendraget. I *Hjälpreda för bestämning av vindanpassat skyddsavstånd vid användning av fläktspruta i fruktodling*, som är framtagen i ett samarbete mellan bl.a. Lantbrukarnas Riksförbund, Kemikalieinspektionen, Naturvårdsverket samt Jordbruksverket, framgår hur man räknar ut det vindanpassade skyddsavståndet.

Exempel på beräkning av vindanpassat skyddsavstånd om man utgår från denna handbok: Spridning ska ske tidigt på säsongen (glost bladverk), vindhastigheten mot vattendraget uppgår till en medelvindstyrka på 3 m/s och hel dos kommer att spridas så blir det vindanpassade skyddsavståndet 25 meter till vattendraget.

Bekämpningsmedel i vatten

Av figur 1 så framgår det att om en spridare går över ett vattendrag under en sekund så innebär detta att föroreningshalten uppgår till 0,1 µg/l, om vattendraget är 250 meter långt, 5 meter brett och 2 meter djupt. Under förutsättning att sprutföraren har sprutat med 3,0 liter per hektar med ett preparat som innehåller 500 g aktiv substans.

För att få ett begrepp om storleken på denna halt så kan det sägas att dricksvatten klassas som otjänligt om halten av enskilda bekämpningsmedel överskrider 0,1 µg/l enligt *Socialstyrelsens allmänna råd (SOSFS 2003:17) om försiktighetsmått för dricksvatten*.

Typ av spill	Vattendragets längd
Tvätt av handskar efter 1 dags sprutning	10 m
Utvändig tvätt av spruta efter sprutning av 20 hektar	250 m
En spridare går över ett vattendrag i 1 sekund	250 m
50 liter tvättvatten från rengöring av spruttank	15 km
1 dl preparat (50 gram aktiv substans)	50 km
2 ml preparat (1 gram aktiv substans)	1 km
50 liter överbliven sprutvätska	625 km
Förutsättningar: sprutföraren har sprutat med 3,0 liter/ha av ett preparat som innehåller 500 g aktiv substans/l	

Figur 1. Olika former av spill, som i ett 5 meter brett och 2 meter djupt vattendrag ger en förorening på 0,1 µg/l (Källa: Farmers Weekly, september 1996, IPU Task Force).

Erfarenheter från tillsynsbesök

Vid inspektionerna har det framkommit att man oftast iakttar det markanpassade skyddsavståndet vid spridning. Däremot är det ingen som använder sig av hjälpredan för att beräkna det vindanpassade skyddsavståndet trots att det på vissa ställen förekommer bl.a. sjö, diken, vattendrag, dräneringsbrunn samt dricksvattenbrunn. Man uppgav ofta att man bara sprider bekämpningsmedel då det är minimal vind

eller om det är vindstilla, och att man aldrig sprider bekämpningsmedel om det blåser mot exempelvis ett vattendrag.

Det är dock sällan möjligt att utläsa av sprutjournalen vilka mark- och vindanpassade skyddsavstånd som vidtagits vid det aktuella spridningstillfället då få av de besökta verksamhetsutövarna har fyllt i detta trots dokumenteringsskyldigheten (se avsnitt: *Dokumentering vid spridning av bekämpningsmedel*).

Dokumentering vid spridning av bekämpningsmedel

Gällande regler

I Statens Naturvårdsverks föreskrifter (SNFS 1997:2) om spridning av kemiska bekämpningsmedel framgår vilka dokumenteringsskyldigheter som gäller för den som sprider bekämpningsmedel (klass 1 och klass 2). Av dokumentationen ska följande framgå:

1. vilka medel och vilken dos som använts samt tidpunkt och plats för spridningen,
2. temperatur och vindförhållanden,
3. vilka skyddsavstånd som hållits till omgivningen, samt
4. vilka försiktighetsmått som iakttagits till skydd mot miljöpåverkan vid påfyllning och rengöring av utrustningen.

Denna dokumentation ska sparas i tre år och kunna visas upp för tillsynsmyndighet.

Erfarenheter från tillsynsbesök

I samtliga fall har verksamhetsutövarna kunnat uppvisa sprutjournal för verksamheten de senaste tre åren. I många fall har det dock framkommit att anteckningarna gällande punkt 3-4 har varit bristfälligt ifyllda. Detta har påtalats och uppföljning av denna dokumentation kommer att ske vid nästa ordinarie inspektion.

Påfyllnadsplats

Gällande regler

Påfyllnad av spruta ska ske på ett säkert underlag med tillräckliga skyddsavstånd från brunnar och vattendrag. En grusplan är exempelvis inte godtagbar då nedbrytningskapaciteten är näst intill obefintlig, därmed är det stor risk för förorening av grundvattnet. Mindre spill av koncentrerat bekämpningsmedel som hamnar på mark med låg nedbrytningskapacitet kan innebära stora risker för förorening av grundvattnet.

Vid påfyllning och rengöring av spridningsutrustning ska ett skyddsavstånd på minst 30 meter hållas till brunnar, diken och vattendrag. Om påfyllnad sker på biobädd eller på en platta med uppsamlingsmöjligheter, vilka räknas som säkrare påfyllnadsplatser, kan man godta ett kortare skyddsavstånd på 15 meter.

Erfarenheter från tillsynsbesök

I ett fall skedde påfyllning av spruta på biobädd och i övriga fall sker det antingen på mer eller mindre bevuxen mark eller i fält. I detta projekt har miljökontoret krävt att påfyllning åtminstone ska ske på bevuxen mark där nedbrytningskapaciteten är

gynnsam. Det är dock möjligt att miljökontoret kan komma att ställa hårdare krav i framtiden, exempelvis att påfyllning ska ske på en biobädd.

En verksamhetsutövare uppgav för miljökontoret att påfyllnad av sprutan skedde i direkt anslutning till en dricksvattenbrunn som numer inte används. Risken för förorening av grundvattnet är påtaglig i detta fall och miljökontoret påtalade att påfyllnad ska ske minst 30 meter från denna brunn.

Farligt avfall

Gällande regler

Vid egen transport av mindre mängder farligt avfall krävs det att verksamheten genomför en anmälan till länsstyrelsen om detta. Exempel på förekommande farligt avfall inom fruktodlingsbranschen skulle kunna vara utgångna eller inaktuella bekämpningsmedel, absorbenter förorenade med bekämpningsmedelsrester eller spillolja från traktorer. Utöver detta krävs även att journalföring sker gällande uppkommet farligt avfall, dessa anteckningar ska sparas i minst fem år och kunna uppvisas vid exempelvis tillsynsbesök.

Erfarenheter från tillsynsbesök

Verksamheterna har ofta uppgett att det inte uppkommer något farligt avfall. Ingen av verksamheterna har gjort en anmälan till länsstyrelsen om egen transport av farligt avfall. Vid tillsynsbesöken har dock verksamhetsutövarna informerats om gällande regler för farligt avfall.

I de fall där man har haft bekämpningsmedel som ej längre är godkända att använda, har miljökontoret meddelat att dessa ska transporteras till mottagningsstation för farligt avfall. I dessa fall har miljökontoret särskilt betonat vilka regler som gäller för transport. Uppföljning av hur transport har skett samt anteckningar om uppkommet farligt avfall kommer att granskas vid kommande tillsynsbesök.

Diskussion och slutsats

Under sommaren 2010 har sammanlagt 11 verksamheter besökts. Endast en av dessa verksamheter har tidigare haft tillsynsbesök av miljökontoret. Samtliga verksamheter klassas som s.k. U-objekt, vilket innebär att de varken är tillstånds- eller anmälningspliktiga, men de är ändå skyldiga att följa gällande lagstiftning.

U-objekt med timavgift har miljökontoret som mål att besöka vart tredje år och målsättningen är således att fruktodlarna fortsättningsvis kommer att ha tillsyn enligt detta intervall. Eventuellt kan fruktodlare komma att omfattas av årlig tillsynsavgift i framtiden.

Miljökontoret konstaterar att det finns brister hos flera verksamhetsutövare när det gäller att hålla sig uppdaterad om bekämpningsmedlens användarvillkor samt om vilka preparat som är godkända för användning. Eftersom användarvillkor ständigt förändras så är det av extra stor vikt att verksamhetsutövarna har som rutin att kontrollera vad som gäller för varje enskilt preparat innan inköp och användning. Även om exempelvis försäljaren uppger att preparatet får användas inom tillämplig verksamhet så ligger huvudansvaret hos verksamhetsutövaren att kontrollera detta.

Det har även konstaterats brister gällande bl.a. ifyllnad av sprutjournal, förvaring av bekämpningsmedel, påfyllnadsplats samt avsaknad av säkerhetsdatablad. Samtliga brister har påpekats av miljökontoret och verksamhetsutövarna har därefter inkommit i de flesta fall inkommit med skriftliga uppgifter om vilka åtgärder som har vidtagits. Under förutsättning att samtliga åtgärder är vidtagna samt att rutiner efterlevs så har riskerna för miljöpåverkan minskat från de besökta verksamheterna.

Projektet har förhoppningsvis inneburit att verksamhetsutövarna har fått en ökad kännedom om miljöriskerna vid hantering av bekämpningsmedel samt bättre kunskap om gällande lagstiftning. Miljökontoret har fått en ökad kunskap om branschens omfattning och vilka miljörisker som förekommer. Detta underlättar för miljökontorets kommande tillsynsplanering och vad man bör fokusera på vid nästa tillsynsbesök.

MILJÖKONTORET
Besöksadress Juneporten, Västra Storgatan 16, Jönköping. Tfn 036-10 50 00. Fax 036-10 77 86
miljo@jonkoping.se

**JÖNKÖPINGS
KOMMUN**